

SAFEGUARDING POLICY (TONGAN)

KO E FOUNGA NGĀUE MALU

Ngāue fakataha ki ha Siasi 'oku maluange.

1. TALATEU

Ko e malu', ko hono tapou 'o ha 'ātakai 'oku faka'apa'apa'i mo fakatokanga'i ai e ngeia 'o e tangata' mo e fefine kotoa pē, pea 'oku ongo'i ai 'e he tokotaha kotoa 'oku mahu'inga mo malu. Ko ha konga tefito 'oku mahu'inga 'i he malu'i' ko e fakahoko ha me'a ke fakatokanga'i e ngaahi fakalavea' mo e pā'usi'i'. Ko Tu'itapu Falakiko, kuo' ne 'osi fakahā mahino mai, 'oku' ne fakatetu'a mai, ko e Siasi Katolika' 'i he lēvolo kotoa ke fakahoko leva 'a e ngaahi sitepu 'oku fiema'u ke fakapapau'i 'a hono malu'i 'o e fānau iiki' mo e kakai lalahi lavea-ngofua' pea mo feau 'enau ngaahi fiema'u' 'i he manava'ofa mo e ta'efilifilimānako.

Ko e Siasi Katolika 'i Aotearoa Nu'u Sila', kuo' ne 'osi tali mo fokotu'u 'a e "Ngaahi Tataki ki hono ta'ofi faka'aufuli mo e ngaahi fokotu'utu'u ki hono pā'usi'i faka-sesuale* (sexual) 'i he Siasi Katolika 'i Aotearoa Nu'u Sila" (**National Safeguarding Guidelines**). Ko e founga' ni, ko ha konga ia 'o e palani ngāue fakafonua ke fakahoko 'e he National Safeguarding Guidelines.

2. KO E TOKANGA

Ko e founga', 'oku felāve'i ia mo e fa'ahinga-tapu', kau mo'ui fuakava', kau ngāue vahe mo pole fatongia 'i he ngaahi Taiosisi 'e 6 'o e Siasi Katolika 'i 'Aotearoa Nu'u Sila, 'a ia, 'oku ngāue pe 'oku nau fakahoko ha ngaahi fatongia ki he fānau (ta'u 0-18) mo ha kakai matu'otu'a lavea-ngofua. 'Oku kau ki he fa'ahinga ko eni 'oku ngāue 'i he palokia' pe ko ha fa'ahinga kautaha pe kuo tali ko ha sino ngāue Katolika 'e he 'Epikopō Katolika' (ko ha sino ngāue faka-Siasi).

3. NGAAHİ TEFITO'I MO'ONI

Ko e Siasi Katolika' 'oku tui ko e tokotaha ko

toa 'o e fa'ahinga e tangata' 'oku 'i ai hono mahu'inga mo e ngeia, 'a ia, 'oku makatu'unga fakapatonu mei hono fakatupu 'i he 'imisi mo e tatau 'o e 'Otua'. 'Oku 'uhinga leva ia, 'oku 'i ai ha fatongia ke fakamahu'inga'i 'a e tokotaha kotoa, pea mo malu'i kinautolu mei ha fa'ahinga faingata'a. Ko e ngaahi mahu'inga faka-Kosipeli 'o e '**ofa**', **ngeia**' mo e **faitotonu** 'a ia na'e faka'ali'ali mai 'e Sēsuu', na'a' ne fakamanatu mai kiate kitautolu ko hono malu'i 'o e fānau' mo e kakai lalahi lavea-ngofua' ko ha konga tefito ia 'o e mo'ui' mo e fakahoko fatongia 'o e Siasi'. 'Oku ui kitautolu hono kotoa ke tau fakatupu ha anga-fakafonua 'a ia 'oku' ne mahu'inga'ia, langolango mo malu'i e fānau' mo e kakai matu'otu'a lavea-ngofua'.

Ke ikuna'i eni 'oku tau tukupā ke:

- ko e totolu 'a e fānau' mo e kakai matu'otu'a 'oku lavea-ngofua' ke malu'i mei ha ngaahi fakatu'utāmaki.
- Ke malu'i ke pau 'a e malu faka-e-sino, ongo mo e ngaahi 'ulungaanga fakalaumālie kotoa 'i he uhohonga 'o e kotoa 'etau ngaahi komunio 'o e tui'.
- Ko e kau ngāue faka-Siasi' ke malu 'enau tauhi honau ngaahi vaha'a-ngatae', 'ulungaanga taau' mo e me'a 'oku nau fai ke fakatatau 'i he kotoa 'o e ngaahi Taiosisi'.

- Ke poupou ki he fa'ahinga-tapu', kau mo'ui fuakava', kau ngāue ma'u vāhenga', mo e kau pole ngāue', 'i honau ngaahi fatongia ma'aе fānau' mo e kakai lalahi lavea-ngofua'.
- Fokotu'utu'u e ngaahi mo'oni 'o e faitotonu fakanatula' ke fakapapau'i 'oku tatau mo ho'ata mai ki he'etau vakai'.
- Ke longomo'ui 'a hono le'ohi mo e sivisivi'i e tu'unga fakapa'anga' ke fakapapau'i 'oku faitotonu 'a e Siasi' pea mo 'ene ta'ota'ofi mo 'ene feau 'o e ngaahi faihala'.

4. NGAALI FAKAHINOHINO

'Oku to'o fakamaatoato foki 'e he Siasi Katolika' 'a hono malu'i 'o e fānau', pea mo e malu'i 'o e kakai lalahi lavea-ngofua'. Pea 'oku tali 'e he Siasi' 'a e mahu'inga ke hokohoko atu hono fatongia ke fakapapau'i ko e tokotaha kotoa 'i he'ene ngaahi komunio tui', 'oku malu'i mei ha fa'ahinga fakatu'utāmaki'.

Kuopau:

- Te mau fakahoko ha fili malu 'o e kakai fo'ou', fokotu'utu'u mo fakanofo kinautolu 'i ha ouau ma'ae kotoa e kakai faifatongia 'a e Siasi' 'oku nau ngāue ma'ae fānau' mo e kakai lalahi 'oku lavea-ngofua'.
- Ke 'ekea mei he kau faifatongia kotoa, fa'ahinga-tapu' moe kau mo'ui fuakava' ke tukupā 'enau faifatongia' ki he fakapotopoto mo e faitōnunga.
- Ke fehu'ia ki he kau fakahoko fatongia kotoa 'i he Siasi' (vahe pe pole-ngāue) ke nau tukupā ki hono tauhi 'o e **Code of Conduct for Employees and Volunteers**, 'a ia, 'oku' ne fokotu'utu'u mahino mai 'a e fiema'u 'oku faka'amu ki ai 'i he'enau tō'onga'.
- Ke fakahoko 'a e ngaahi fiema'u 'o e founa ngāue' kae lava hano feau 'a e ngaahi tokanga', tukuaki'i', mo hono fakahā 'o ha ngaahi pā'usi'i 'o ha valevale pe ha taha lahi 'oku lavea-ngofua. 'Oku kau foki henī 'a hono fakahā ha me'a na'e lavea ('i tu'a 'i he tapu e kofesio-'anga') ai ha taha kei valevale pe te'eki ta'u fakalao, 18, ki he kau polisi' / pe ko e Oranga Tamariki.
- 'Oku fiema'u foki mei he kau Ngāue Faka-Siasi' ke fakakakato 'a hono malu'i 'o e ako' mo e teuteu ke fai ha tokanga ki hono fakatupu ha 'ātakai malu ma'ae fānau' mo e kakai lalahi lavea-ngofua'.

5. NGAALI FAKAMATALA MAHINO

Ko hai 'a e ki'i tamasi'i pe ta'ahine?

Ko e **Lao ki he Fānau Lavea-ngofua', 2014, Konga 15(1)** 'oku 'ne fakamatala'i ha tamasi'i pe ta'ahine, ko ha tokotaha 'oku a'u hono ta'u' ki he 18, pea 'oku te'eki ke mali pe 'i ha 'iunioni fakasivile (civil union=mali te'eki ke fakahoko 'i ha lotu).

Ko hai 'a e tangata/fefine lahi lavea-ngofua?

Ko ha taha lahi 'oku 'ikai malava 'o tu'unga 'i hono le'ohi, ta'u, mahamahaki, faingata'a'ia faka'atamai pe ko ha to e makatu'unga makehe 'oku tu'unga ai 'a hono to'o mai ia mei hano tauhi pe pule'i 'e ha taha kehe (**Lao 'o e Faihia 1961**)

Ko e fē 'a e ngaahi sino fakahoko fatongia pe va'a fakaofonga 'o e Siasi' 'oku kau ki he ngaahi Founa Ngāue' ni?

Ko e ngaahi Taiosisi kotoa 'oku 'i ai 'enau lisi 'o e ngaahi va'a ngāue 'oku felāve'i mo e ngaahi Tokanga 'o e ngaahi Founa'. 'Oku nau felāve'i kinautolu mo e ngaahi fiema'u 'a e **Kanone 216**.

Ko e fa'ahinga fakalavea fefē?

Ko e ngaahi lavea' ni, ko e natula honau ola' 'oku kau kovi 'aupito ki he sino' mo e tu'unga e loto' pe ko e mo'ui lelei fakalūkufua'. 'Oku 'ikai ke fu'u mahu'inga 'a e founiga na'e fakalavea ai ia'. Ko e lavea', 'oku lava ke fakahoko ki he sino', pe ki hono 'atamai', pe ko hono pā'usi'i e loto', pe li'ekina, pe ko ha pā'usi'i fakasesuale (sexual) pe ko hono ngaohi kovia. 'Oku lava ke tu'otaha pe 'a hono fakalavea'i', pea ko e 'ikai ke fakahoko ha tokanga ki ai, pe ki he 'ātakai', pe ko ha ngaahi holongāme'a, pe ko e tuifio 'o e ngaahi me'a na'e fakahoko', pe na'e 'ikai ke fakahoko mo hono 'ātakai'.

Ko e ngaahi fakalavea 'oku angamaheni 'ene felāve'i mo ha taha pe lahi ange 'i ha ngaahi fotunga 'e 4:

- fakalavea ki he sino: *tā 'i he famili'; pa'usi'i fakasesuale* (sexual)
- fakalavea ki he loto/'atamai *li'ekina;

Fakalavea ki he Sino'

Ko e fakalavea ki he sino', ko ha fa'ahinga me'a pē 'oku fakahoko ki ha taha kei si'i (child) pe ko ha taha lahi lavea-ngofua 'oku makatu'unga ai ha lavea fakasino. 'Oku kau hen, ka 'oku 'ikai fakangatangata pe ki ai, tā, lulu, fakakonahi, tutu pe pii'i'aki ha vai vela, fakamelemo, fakafulutāmakia, u'u, fakasisina ha konga 'o e sino' pea 'asi ai ha faka'ilonga, tolungi, no'osia, pe ko hono fakatupu ha lavea fakasino. 'Oku lava pē foki ke fakatupu ha lavea fakasino 'e he mātu'a pe ko ha tauhi 'o fa'u ha ngaahi faka'ilonga 'o ha mahaki pe ko hono fakatupu ha fa'ahinga mahaki 'i ha valevale pe ko ha taha lahi lavea-ngofua.

Ko e fakalavea ki he Loto' (emotional) mo e 'Atamai' (psychological)

Ko hono toutou fakalavea 'o e loto/ongo 'o ha ki'i tamasi'i /ta'ahine pe, ko ha taha lahi lavea-ngofua 'o makatu'unga ai ha tu'uloa 'o ha ngaahi ola 'oku fakaholomui ki he tupulekina 'a hono ngaahi ongo'. 'Oku lava ke kau ki hen, ha ngaahi fōtunga hono fakasītua'i, ta'etokanga'i, fakamele'i, fakangalivale'i pe fakamanavahee'i 'a e valevale' pe ko ha taha lahi lavea-ngofua. 'E lava pē ke kau ki ai 'a e ta'u', pe ko e ta'efe'unga 'a e tupu fakalakalaka 'oku fakamālohi'i'.

Fakali'eli'aki (Neglect = 'Ikai ke fakahoko ha me'a)

Ko e fakali'eli'aki', ko e tōnounou 'i he taimi kotoa ke feau 'a e ngaahi fiema'u fakaesino' pe faka'atamai 'a e ki'i tama' pe ko ha taha lahi lavea-ngofua, pea makatu'unga ha hoko 'o ha lavea lahi ki he'ene mo'ui lelei' pe ko 'ene tupu fakalakalaka'. Pea, ko 'ene hokohoko atu 'a hono fakali'eli'aki' kae 'ikai ke 'oange 'a e ngaahi me'a tefito 'oku' ne fiema'u ki he mo'ui', pea 'oku uesia ai 'ene mo'ui lelei faka-e-sino' mo 'ene fakalakalaka'. Pea ko e ngaahi me'a tefito', 'oku kau ki ai 'a e me'atokoni, mo hono 'oange 'ene ngaahi faito'o 'i hono taimi totonu', mo fe'unga 'a e taimi ki hono tokanga'i ia'.

Ko e Tā/Kē 'i he Fāmili'

Ko e Tā mo e Kē 'i he fāmili' 'oku' ne mākupusi ha fu'u pangai fālahi 'o e tō'onga fiepule', ko e angamaheni 'oku faka-e-sino, sesuale (sexual) mo faka'atamai hono natula' pea 'oku felāve'i tonu mo e ilifia', fakamanavahē'i' pe ko e fakalotosi'i'. 'Oku hoko eni 'i ha ngaahi vā 'o e ngaahi fekau'aki vaofi 'i ha ongome'a 'e toko-ua, 'o hangē ko ha ongome'a mali pe nonofo, mātu'a mo e fānau, nofo faka-e-fānau, pea mo e ha ngaahi felāve'i mo ha taha mahu'inga, ka 'oku 'ikai ke kau ia 'i he kāinga e lotofale' ka 'oku 'i ai 'ene pīkinga mai ki he 'api/whanau, pea 'oku' ne fakahoko ha fatongia 'o ha taha 'i he fāmili/whanau.

Ngaahi fōtunga angamaheni 'o e tā pe kē 'i he Fāmili/Whānau:

- Hoa mali/pe nonofo fakamamahi (fakamamahi 'i he ongo hoa lalahi')
- Fakamamahi'i e fānau/fakali'eli'aki (li'ekina 'o e fānau 'e he kakai lalahi')
- Fakamamahi'i 'o e kakai matu'otu'a/li'ekina 'o e kakai matu'otu'a 'i he vaha'a ta'u 65 mo to e lahi ange ai', ('e he taha 'oku 'i ai 'enau felālāve'i 'o e falala')
- Fakamamahi'i 'o e mātu'a' (ko e taha 'o e fānau' 'oku nau fakamamahi'i ai pē 'a e mātu'a').
- Ko e fānau pē 'oku nau fakamamahi'i kinautolu/kē/fetā'aki.

Fakamamahi Fakasesuale (Sexual)

Ko e pā'usi'i fakasesuale' (sexual) 'oku felāve'i ai mo hono fakamālohi pe faka'ai'ai 'a ha taha kei si'i ke

kau mai ki ha ngaahi lōlenga fakasesuale (sexual), (hangē ko hono fakamālohi'i ha taha, tohotoho'i, 'uma'i, ala kovi pe faihia tokotaha pē, pea tatau mo e 'ikai ke fai ha feala'aki, ka ko hono faka'ali'ali ki he tamaiki' ke nau mamata ki ha ngaahi faiva, pe ko e ngaahi fakatātā 'o ha ngaahi me'a fakasesuale, mo ha ngaahi tō'onga fakasesuale. Ko e pā'usi'i fakasesuale' 'oku to e kau pe ki ai mo hono fakahā ki he fānau' 'i he ngaue'aki 'o e ngaahi "texting" (faka'ilekitulōnika 'o e ngaahi pōpoaki fakasesuale pe fakatātā) mo e "grooming" 'a ia, ko e fakamaheni mo fakakaume'a ki ha taha kei si'i ke fokotu'u ha fekau'aki maheni loto ke lava ai ha loto-lelei 'a e ki'i tokotaha ko ia', kae lava hano pā'usi'i.

Ko e pā'usi'i fakasesuale', ko ha hia fakasesuale, ko e pā'usi'i fakasesuale' pe ko ha to e tō'onga 'oku natula fakasesuale, 'oku 'ikai ke taau ia mo e faitōnunga e vā 'o e tokotaha fakahoko fatongia 'o e Siasi' mo kinautolu 'oku 'ne tokanga'i fakapositolale'.

Fakahekeheke'i (Grooming)

Ko e "Grooming" (Fakahekeheke'i) ko ha ngāue fakahangatonu 'e he faihia' ke ma'u mai 'a e falala mo e anga-fakakaume'a 'o ha ki'i leka pe ko ha taha lahi lavea-ngofua pea holoki ai 'enau faka'ehi'ehi ki he ngaahi tō'onga fakasesuale', kae lava fakahoko hano pā'usi'i fakasesuale (sexually) kinautolu.

Sexting

Ko e "Sexting" 'oku faka'uhinga hen, ko hono tuku atu faka'ilekitulōnika 'o ha ngaahi fakatātā pe ko ha ngaahi pōpoaki fakasesuale (sexual).

Fakalavea 'o 'Kita pe 'e Kita (Self-harm)

Ko 'ete fakahoko pē 'e kita mo 'e te loto pē ki ai 'o ha fa'ahinga fakalavea tau'atāina ('a ia 'oku 'ikai ke fakatu'utāmaki ki he'ete mo'ui', mo 'ikai ha taumu'a pe ha loto ke to'o pe fakangata 'ete mo'ui'), ko ha feinga pē ke feau ha ngaahi ongo mālohi 'i he mo'ui', mole 'a e tu'amelie', pe ko 'e te fehi'a lahi pē 'iate kita. 'Oku lava pē ko ha feinga fakahangatonu pē 'o kau ai hono fakalavea'i hato kupu pe 'o'ota pe tutu, pea 'oku to e lava pē ko ha'ate kau atu 'i ha fa'ahinga tō'onga fakatu'utāmaki. Hangē ko hono ma'u 'o e 'olokaholo/ngaahi tulaki (drugs) mo e ngaahi 'ulungaanga faka-e-sino 'oku fakatu'utāmaki mo e/ngaahi tō'onga fakasesuale 'oku 'ikai malu mo ha kakai kehekehe. (Ko e ni'ihi 'o e ngaahi me'a' ni, 'o e fakalavea'i' pe kita', 'oku lava pē ko ha ngaahi faka'ilongia ia 'o ha ngaahi pā'usi'i fakasesuale 'i mu'a).

6. KO HONO FAKAFEHOKOTAKI 'O E NGAAHI FOUNGA' MO HONO FAKAHOKO'

- Ngaahi Fakahinohino Fakafonua ki he Malu 'o e Nofo' (*National Safeguarding Guidelines*).
- Ke Malu 'a e Ngaahi Tu'unga 'o e Sivilaise' (*Safeguarding Culture Standards*).
- Ke Malu 'a hono Filifili 'o e kau Fakahoko Fatongia' mo e ngaahi Founga Teuteu'. (*Safe Recruitment & Training Policy*).
- Ngaahi Founga ki he Fakatokanga' mo e Launga' (*Concerns and Complaints Policy*).
- Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tō'onga 'a e kau Ngāue ma'u vāhenga' mo e kau Pole Fatongia' (*Code of Conduct for Employees and Volunteers*).

7. KO HONO TALI

Ko e ngaahi founga ngāue' ni 'oku fakahoko atu 'e: *+ Patrick Dunn*

'Aho: *26 - 8 - 2020*